

TAO

Metin Bobaroğlu

Çin felsefesinin altın çağı Chou dönemi (M.Ö. 500–221) olarak bilinir. Çinliler düşünülerini bir yandan toplumun yaşamı, insan ilişkileri, ahlâki değerler yönünde geliştirmişler, bir yandan da mistik deneyler yapmışlardır.

Çin mistisizmi toplumsal ve günlük yaşamın daha yüksek bir bilinçlilik düzeyine yükseltilmesini amaçlar. Bu düzeye ulaşarak, evren ile mistik bir birleşmeye gidenlere de “aydınlanmış adam” anlamına gelen “bilge” adı verilmiştir.

Bilge; kendi bilincinde insan doğasının iki karşıtlığını, yani “sezgisel bilgi ve pratik bilgiyi” birleştirmiş kişidir. Çinliler bu karşıtlığa “bilge” ve “kral” derler.

Chuang Tzu’nun deyişi ile “sessizlikleri ile bilge, davranışları ile kral” olmaktadırlar.

M.Ö. 600’lerde bu karşıt öğeler Konfüçyanizm ve Taoizm adı altında iki felsefi okula dönüşmüştür. Konfüçyanizm, toplumsal örgütlenişin, insan aklının ve pratik bilginin felsefesi olmuş, Taoizm, doğanın gözlemlenmesi yolu ile doğanın yolunu (Tao) keşfetmeye çalışmıştır. Taoistlere göre insanların mutluluğu, onların doğal düzene uyumu ile orantılıdır. İnsanlar içlerinden geldiği gibi hareket etmeli ve sezgisel bilgilerine güvenmelidirler. Ancak ayrı gibi görünen bu iki karşıt görüş, Çin’de insan doğasının bütünsel kavranışının iki değişik görüntüsü olarak algılanmaktadır.

Konfüçyanizm ismini Kung Fu Tzu’dan (Konfüçyüs) almıştır. Taoizm’in kurucusu ise Lao Tzu’dur (yaşlı üstat). Hintliler gibi Çinliler de görünen nesne, olay ve olguların ardında onları bütünlեştiren bir gerçeğin var olduğuna inanırlar ve ona Tao (yol, ya da akan ve sürekli olarak değişen gerçeklik) derler. Tao evrenin izlediği yol ya da süreçtir, yani doğanın düzenidir.

Konfüçyüs’ü izleyenlere göre ise Tao insana ve topluma ait bir kavram olup ahlâki açıdan doğru bir yaşamın yoludur. Fakat Tao’nun (Kozmik Tao) esas anlamı, “en yüksek ve tanımlanamayan gerçeklik” olarak (Brahman gibi) açıklanmıştır.

Ancak Tao dinamik niteliği bakımından Hint kavramlarından ayrılır ve her şeyin dâhil olduğu kozmik bir süreci ve gelişmeyi ifade eder. Tao’nun temel karakteristiği, sürekli hareketliliğin ve değişimin sahip olduğu devirsel bir doğa anlayışıdır. Doğada ve insandaki tüm doğal gelişmeler gelip-giden ya da genişleyip–daralan devirsel kalıplardan oluşurlar.

Bilgelik, bu devirsel kalıpları anlamak ve onlara uygun davranışta bulunmak demektir. Eş deyişle “bilgelik”, “altın orta yol”u izlemek ve Lao Tzu’nun sözleriyle “aşırılığı, tutumsuzluğu ve tutkunluğu yok edebilmektir.”

Yin ve Yang, Tao’nun değişim hareketinin devirlerini belirleyen kutupsal sınırlardır. Doruk noktasına ulaşan *Yang* yerini *Yin*’e ve doruk noktasına ulaşan *Yin* ise yerini *Yang*’a bırakır ve Tao’nun tüm belirşleri bu iki kutupsal gücün dinamik etkileşiminden doğar. *Yin* ve *Yang*’ın

anlamı bir dağın gölgede kalan kısmı ile güneş gören kısmıdır. Şu anda karanlık olan ve az sonra aydınlanacak olan Tao'nun kendisidir. *Yin* ve *Yang*'ın dinamik karakterini simgeleyen biçime Çinliler T'ai-chi T'u, yani "en yüce sonluğun şekli" derler.

Bu simetrik, dinamik ve dönel (rotasyonel) simge, devirsel ve sürekli hareketliliği anlatır. İçindeki noktalar doruk noktasına gelen bir gücün, karşıt gücün tohumunu içinde taşıdığını gösterir. Chung Tzu, "*Yaşam, Yin ve Yang'ın karışımından oluşan bir ahenktir*" demiştir.

Daha sonra Çinliler Yin ve Yang karmasından kozmik temel tiplere gitmek istemiş ve yeni sistemi *I-Ching* (Değişimler Kitabı) de açıklamışlardır.

Kitap 64 değişik şekilden (*hexagram*) oluşmuştur. Her bir *hexagram*, kesik (*Yin*) ya da düz (*Yang*) altı tane yatay çizgiden oluşmakta, bunların kombinasyonlarının toplamı da 64 etmektedir. Bu *hexagram*'lar Tao'nun insanda ve doğada rastlanan çeşitli durumlardaki kalıplarını yansıtan kozmik arketiplerdir (eski çağlardan kalma genel düşünce kalıpları). Bu kozmik kalıplara yüklenmiş bilgilerin "görüntü" denen açıklamaların ve her bir çizginin mitolojik yorumunun birlikte değerlendirilmesi ile ilgili kişiye ya da duruma ait *hexagram* saptanırdı. Amaç o anki kozmik kalıbı görünür hale getirmek ve bu öngörüden çıkan en uygun hareketi belirlemektir.

Değişimler kitabının temel öğretisi, tüm nesne, olay ve olguların dinamik oluşu, sürekli değişimleri ve başka biçimlere dönüşümleridir.

Mistik deneyim; gerçekliğin akıl-dışı ve doğrudan doğruya yaşanması demektir.

Bu deneyimi geçenler, evrendeki tüm nesne, olgu ve olayların bütünselliğini ve karşılıklı etkileşimlerini kavramış olurlar. Dünyadaki her görünüm bu temel "tek olan gerçekliğin" parçasal dışı vurumudur.

Bu "tek" ve "bütün" olan gerçeklik;

- Hinduizmde *Brahman* (biçimsiz, ölümsüz, dinamik),
- Budizm'de *Dharmakaya* (varoluşun bedeni),
- Taoizm'de ise Tao (akan ve sürekli olarak değişen) olarak isimlendirilmiştir.

Ayrılık ve görünümünün bir ve bütün olduğunu kavramak için aklın sakinleştirilmesi ve dinginlik kazanması gereklidir. Sanskritçe aklın dengede olması *samadhi* anlamına gelen meditasyon yardımı ile akıl, evrenin temel bütünselliğini deneyimlemek için sakin ve dingin bir duruma sokulur.

"Bir"deki "Birlik"i ya da "Birlik"in "Bir", "Tek" ve "Bütünsel" oluşunun farkındalığına ulaşmak "Aydınlanma"dır.

Modern fizikteki son bulgular maddenin derinliklerine inildikçe parçacıkların birbirleriyle bağlantılı, bağımlı ve ilişkin, eş deyişle, yalıtılmış değil, tersine örgün olduklarını ortaya koymuştur.

Atom-altı düzeylerde klasik fizikte görülen sert maddesel nesnelere, olasılık şekillerine

dönüşmekte ve bu şekiller de nesnelere olasılıklarını değil, karşılıklı etkileşimlerin olasılıklarını belirtmektedirler. Kuantum kuramı bize evrenin fiziksel nesnelere kümesi olmadığını, aksine her şeyin birbirine bağlı olduğu bir ilişkiler ağı olduğunu göstermiştir.

Doğu mistisizmindeki bu örgünlük eş deyişle “kozmetik ağ” her zaman insan bilincini yani “gözlemci”yi de kapsamaktadır. Modern fizikte de nesnenin kendi özelliklerinden söz edilemez. Ancak nesnenin gözlemci ile etkileşiminin sonuçları alınır.

Heisenberg’in sözleriyle, “gözlemediğimiz şey doğanın kendisi değildir, doğanın yönelttiğimiz soruya verdiği yanıtıdır yalnızca.” Deney düzeni değişirse, gözlenen nesnenin özellikleri de değişecektir ve de önemli olan bu durumun gözlem tekniklerinin yetersizlikleri ile ilgisi yoktur.

Atom fiziğinde gözlemci soyutlanmış değildir, gözlem yaptığı alanın bir parçasıdır ve gözlemediği nesnelere etkilemektedir. Kuantum kuramı “gözlemci” kavramını yerine “katılımcı” kavramını getirmiş ve evrenimizin katılımcı bir evren olduğunu açıklamıştır.

Mistik bilgi, hiç bir zaman salt gözlemlerle elde edilemeyen ancak insanın tüm benliği ile olaya katılması sonucu yaşanan bilgi türüdür.

Mistik deneyimde duyu ve algı dünyası aşılar, bilinen “nesne” yaklaşımını ortadan kaldırır. Kişisel benlik, farklılaşmamış bütünselliğe katılarak “O”nda “O” olur.

Doğu dünya görüşündeki bu katılımcı yaklaşım, modern fiziğin görüşleri ile de örtüşmektedir.

Kuantum kuramı “temelde birbirinden ayrı” parçacıklar yaklaşımını geçersiz kılmış, gözlemcinin yerine katılımcıyı koymuş ve ayrıca dünyayı tanımlarken insan bilincini de bu açıklamaya dâhil etmiştir. Bu bağlamda evren, fiziksel ve zihinsel ilişkilerin birbirlerini karşılıklı etkilediği büyük bir ağ olarak algılanmaya başlamış ve bu ilişkiler yalnızca bütünlük olan bağlantı aracılığı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Mistik deneyimler de, özellikle Budizm, zihinsel ayrımlar ve duyu etkiler sonucu yapay biçimde yaratılan karşıtlıklar dünyasını aşmayı ve ayrımsız bir anlayışı elde etmeyi amaçlar. Karşıtlıklar her iki tarafın karşılıklı etkileşiminin bir sonucudur. Bu bilinçle yaşayan erdemli bir insan, “iyi” için çalışan ve “kötü”yü yok eden kişi değil, iyi ile kötü arasındaki dinamik dengeyi korumaya ya da yeniden kurmaya çalışandır.

Modern fizik bu karşıtlığın bütünselliğini, enerji ve maddenin aynı olgunun iki görünümünde saptamıştır. Ayrıca, ilişkinlik kuramının dört boyutlu uzay–zaman anlayışı, karşıt ve bağdaşmaz gibi görünen kavramların aynı gerçekliğin farklı görüntüleri olduklarını göstermiştir. Madde ve ışınım, atom–altı düzeylere inildikçe hem parça hem de dalga görünümünde karşımıza çıkmaktadır. Bu ikilikten hangisinin geçerli olduğu o anki duruma bağlıdır. Bu alanda, enerji madde, parçacık dalga, durağanlık devinim ve var olma ve yok olma kesinlikle saptanamaz, aynı anda vardır ve gözlem biçimine göre değişkendir. Kesinliklerin ortadan kalktığı, olasılıklar ve eğilimlerin geçerli olduğu bu dünya için Upanişadlar şöyle der:

*“O hem hareket eder hem etmez,
O hem uzaktadır hem yakında,
O her şeyin içindedir,
Ve aynı zamanda her şeyin dışında.”*

Doğu mistikleri deneyim sonrası bilinçte bir genişleme olduğundan, uzay ve zamanın alışıldık algılanma biçiminin değiştiğini öne sürerler. Artık zaman ardışıklığı bitmiş, zamansızlık ve dinamik bir “sonsuz şimdiki an” yaşanmaktadır.

Nesnel İlişkinlik Kuramı da, klasik fiziğin değişmez “mutlak” diye nitelediği uzay ve zaman gibi kavramları değiştirmiştir.

Uzay ve zamanın, gözlemcinin konumuna ilişkin olduğunu ve onun yapısının maddenin dağılımı ile ayrılmaz bir biçimde bağlı bulunduğunu belirlemiştir. Bu nedenle uzay, kütleli cisimlerin yerçekimsel alanları tarafından eğilmekte, zaman da uzayın farklı yerlerinde farklı biçimlerde akmaktadır.

Üç boyutlu “Öklid Uzayı” ve lineer zaman akışı alışıldık deneyimlerdir ve yeni gerçekler önünde geleneksel yaklaşımlar geçerli olamamaktadır.

Mistik görüş, *“gerçek olanda uzay, zaman ve nedensellik yoktur, bu deneyimi yaşayan karma'nın bağlarından kurtulmuş, aydınlanmış ve bilge kişi olmuştur”* savındadır. Doğu mistikleri evreni, aralarındaki bağlantıların durağan olmadığı, dinamik, örgün ve birbirinden ayrılmayan bir ağ biçiminde tanımlarlar. Bu kozmik ağ yaşam doludur, hareket eder, büyür ve sürekli olarak değişir.

Modern fizikte de benzer yaklaşımlar görmekteyiz. Kuantum kuramında maddenin dinamik yönü, parçacıkların dalgalı doğalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlişkinlik kuramı, uzay–zaman bütünselliği nedeni ile maddenin varlığının, maddenin yaptığı hareketten ayrılamayacağını göstermiştir.

Günümüzde evreni açıklamak için, dinamik, titreşen, etkileşen, bütünsel ve değişken gibi kavramlar kullanılmaktadır. Doğu mistisizminde ve modern fizikte ortaya çıkan bu dinamik dünya görüşleri, durağan biçimlere ya da herhangi bir maddesel öze yer bırakmamaktadır. Özetle, evrenin temel öğeleri “madde tanecikleri” değil, dinamik birer “olasılık kalıplarıdır.” Yaşamın gizini ve gerçeği arayan insanoğlu çok değişik yollar ve yöntemler kullanmıştır. Bilimsel ve mistik yaklaşımların yanında çeşitli inanç sistemleri, mantık biçimleri, edebiyat ve sanat yapıtlarından yararlanmış, evren hakkında sözlü–sözsüz birçok anlamlar ortaya koyarak çok farklı yönleri vurgulamıştır.

Klasik fiziğin açıkladığı mekanik dünya görüşü günlük yaşamda ve teknoloji üretiminde çok yararlı olmaktadır. Ancak atom-altı alanda parçalı “mekanistik dünya görüşü” yerini bütünsel “organik dünya görüşü”ne bırakmıştır.

Modern fizik ile mistik anlatılar bu alanda benzerlikler gösterirler. Eş deyişle, fizikte maddenin daha derin katmanlarına, mistisizmde ise bilincin derinliklerine inildiğinde günlük yaşamın yüzeysel ve mekanistik görünümünün ardında başka bir gerçeklik ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda, fizikçinin de mistiğin de yöntemi ampiriktir. Fizikçi bilgilerini gözlem ve deneylerden, mistik ise meditatif aydınlanmadan yani içsel gözlem ve deneyimlerden elde eder.

Mistik, iç gözlemleri ile bilinci araştırdığında, akli ile bedeninin bir olduğu ve giderek tüm evrenin bir ve bütün olduğunu deneyimler ve aydınlanır. Fizikçi ise maddesel dünyayı araştırır. Parçacıklar dünyasında nesne olgu ve olayların birliği ve bütünlüğü ile karşılaşır. Her iki yöntemde de çok boyutlu deney ve deneyimler duyuşal dünyayı aşmakta ve günlük dil ile açıklanmaları çok zor olmaktadır.

Fizikçi, dünyayı akılcı aklın çok gelişmiş ve uzmanlaşmış biçimleriyle deneyler. Mistik ise sezgisel aklın uzmanlaşmış biçimiyle hareket eder. Bu yollar farklı olup, birbirlerine indirgenemezler, ancak birbirlerini tamamladıkları söylenebilir. Ancak, mistik bilgi kişide yaşam biçimine dönüşür. Eş deyişle, yaşam biçimi bu bilginin belirşidir. Mistik bilgiye ulaşmak demek “değişime uğramak” ya da “bilmek”, “değişmek” demektir.

Bilimsel bilgi ise çoğu zaman soyut ve kuramsal kalmaktadır. Fizikçiler bu alanda çalışmalar yaparken halen mekanik, bölüntülü ve süreksiz dünya görüşünün savunucusu da olabilmektedirler.

Mistik sezgi ile bilimsel analizin dinamik ve karşılıklı etkileşimini sağlamak, gerçeği bulma yolunda yeni açılımlara neden olacak ve doğa ile uyumlu bir biçimde yaşayabilme sanatının yollarını açacaktır.